

209 - وَعَنْ أَبِي حُبَيْبٍ - بِضَمِّ الْحَاءِ الْمُعْجَمَةِ - عَبْدُ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: لَمَّا وَقَفَ الزُّبَيْرُ يَوْمَ الْجَمَلِ دَعَانِي فَمُنْتُ إِلَى جَنْبِهِ، فَقَالَ: يَا بُنَيَّ، إِنَّهُ لَا يُقْتَلُ الْيَوْمَ إِلَّا ظَالِمٌ أَوْ مَظْلُومٌ، وَإِنِّي لَا أَرَانِي سَأُقْتَلُ الْيَوْمَ إِلَّا مَظْلُومًا، وَإِنَّ مِنْ أَكْبَرِ هَمِّي لَدِينِي، أَفْتَرَى دَيْنَنَا يَبْقَى مِنْ مَالِنَا شَيْئًا؟ ثُمَّ قَالَ: يَا بُنَيَّ؛ بَعِ مَا لَنَا وَأَقْضِ دَيْنِي. وَأَوْصَى بِالثُلُثِ، وَثُلُثَهُ لِنَبِيِّهِ، يَعْنِي لِنَبِيِّ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: فَإِنْ فَضَلَ مِنْ مَالِنَا بَعْدَ قَضَاءِ الدَّيْنِ شَيْءٌ فَتُثُّهُ لِنَبِيِّكَ. قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: فَجَعَلَ يُوصِينِي بِدَيْنِهِ وَيَقُولُ: يَا بُنَيَّ؛ إِنْ عَجَزْتَ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ فَاسْتَعِنْ عَلَيْهِ بِمَوْلَايَ، فَوَاللَّهِ؛ مَا دَرَيْتُ مَا أَرَادَ حَتَّى قُلْتُ: يَا أَبَتِ؛ مَنْ مَوْلَاكَ؟ قَالَ: اللَّهُ، قَالَ: فَوَاللَّهِ؛ مَا وَقَعْتُ فِي كُرْبَةٍ مِنْ دَيْنِهِ إِلَّا قُلْتُ: يَا مَوْلَى الزُّبَيْرِ؛ أَقْضِ عَنْهُ دَيْنَهُ، فَيَقْضِيهِ.

قَالَ: فَقُتِلَ الزُّبَيْرُ وَلَمْ يَدَعْ دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا إِلَّا أَرْضَيْنِ، مِنْهَا: الْعَابَةُ وَإِحْدَى عَشْرَةَ دَارًا بِالْمَدِينَةِ وَدَارَيْنِ بِالْبَصْرَةِ، وَدَارًا بِالْكُوفَةِ، وَدَارًا بِمِصْرَ. وَإِنَّمَا كَانَ دَيْنُهُ الَّذِي كَانَ عَلَيْهِ أَنَّ الرَّجُلَ كَانَ يَأْتِيهِ بِالْمَالِ، فَيَسْتَوْدِعُهُ إِيَّاهُ، فَيَقُولُ الزُّبَيْرُ: لَا، وَلَكِنْ هُوَ سَلَفٌ؛ إِلَيَّ أَحْشَى عَلَيْهِ الضَّيْعَةَ، وَمَا وَلِيَّ إِمَارَةً قَطُّ وَلَا جَبَايَةً وَلَا حَرَاஜًا وَلَا شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَكُونَ فِي غَزْوٍ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَوْ مَعَ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ.

قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: فَحَسَبْتُ مَا كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الدَّيْنِ؛ فَوَجَدْتُهُ أَلْفِي أَلْفٍ وَمِائَتِي أَلْفٍ!! فَلَقِي حَكِيمَ بْنَ حِرَامٍ عَبْدَ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ: يَا بَنَ أَخِي؛ كَمْ عَلَى أَخِي مِنَ الدَّيْنِ؟ فَكَنَّمْتُهُ وَقُلْتُ: مِائَةُ أَلْفٍ.

فَقَالَ: حَكِيمٌ. وَاللَّهِ؛ مَا أَرَى أَمْوَالَكُمْ تَسْعُ هَذِهِ!! فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: أَرَأَيْتَكَ إِنْ كَانَتْ أَلْفِي وَمِائَتِي
أَلْفٍ؟! قَالَ: مَا أَرَاكُمْ تُطِيقُونَ هَذَا، فَإِنْ عَجَزْتُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ فَاسْتَعِينُوا بِي.

قَالَ: كَانَ الرَّبِيرُ قَدْ اشْتَرَى الْعَابَةَ بِسَبْعِينَ وَمِائَةَ أَلْفٍ، فَبَاعَهَا عَبْدُ اللَّهِ بِالْفِ أَلْفٍ وَسِتِّ مِائَةِ أَلْفٍ،
ثُمَّ قَامَ فَقَالَ: مَنْ كَانَ لَهُ عَلَى الرَّبِيرِ شَيْءٌ فَلْيُؤَاغِبْنَا بِالْعَابَةِ، فَأَتَاهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ، وَكَانَ لَهُ عَلَى
الرَّبِيرِ أَرْبَعُ مِائَةِ أَلْفٍ، فَقَالَ لِعَبْدِ اللَّهِ: إِنْ شِئْتُمْ تَكْتُمُهَا لَكُمْ؟ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: لَا، قَالَ: فَإِنْ شِئْتُمْ
جَعَلْتُمُوهَا فِيمَا تَوْحَرُونَ إِنْ أَحْرَزْتُمْ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: لَا، قَالَ: فَاقْطَعُوا لِي قِطْعَةً، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: لَكَ
مِنْ هَاهُنَا إِلَى هَاهُنَا. فَبَاعَ عَبْدُ اللَّهِ مِنْهَا، فَقَضَى دَيْنَهُ، وَأَوْفَاهُ وَبَقِيَ مِنْهَا أَرْبَعَةُ أَسْهُمٍ وَنِصْفٌ، فَقَدِمَ
عَلَى مُعَاوِيَةَ وَعِنْدَهُ عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ، وَالْمُنْدِرُ بْنُ الرَّبِيرِ، وَابْنُ زَمْعَةَ، فَقَالَ لَهُ مُعَاوِيَةُ: كَمْ قَوِّمْتَ
الْعَابَةَ؟ قَالَ: كُلُّ سَهْمٍ مِئَةٌ أَلْفٍ قَالَ: كَمْ بَقِيَ مِنْهَا؟ قَالَ: أَرْبَعَةُ أَسْهُمٍ وَنِصْفٌ، فَقَالَ الْمُنْدِرُ بْنُ
الرَّبِيرِ: قَدْ أَخَذْتُ مِنْهَا سَهْمًا مِئَةَ أَلْفٍ، وَقَالَ عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ: قَدْ أَخَذْتُ مِنْهَا سَهْمًا مِئَةَ أَلْفٍ،
وَقَالَ ابْنُ زَمْعَةَ: قَدْ أَخَذْتُ مِنْهَا سَهْمًا مِئَةَ أَلْفٍ، فَقَالَ مُعَاوِيَةُ: كَمْ بَقِيَ؟ قَالَ: سَهْمٌ وَنِصْفٌ، قَالَ:
قَدْ أَخَذْتُهُ بِخَمْسِينَ وَمِئَةَ أَلْفٍ. قَالَ: وَبَاعَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ نَصِيْبَهُ مِنْ مُعَاوِيَةَ بِسِتِّ مِئَةِ أَلْفٍ.

فَلَمَّا فَرَّغَ ابْنُ الرَّبِيرِ مِنْ قَضَاءِ دَيْنِهِ قَالَ بَنُو الرَّبِيرِ: ااقْسِمْ بَيْنَنَا مِيرَاثًا. قَالَ: وَاللَّهِ؛ لَا أَقْسِمُ بَيْنَكُمْ
حَتَّى أَنَادِي بِالْمَوْسِمِ أَرْبَعِ سِنِينَ، أَلَا مَنْ كَانَ لَهُ عَلَى الرَّبِيرِ دَيْنٌ فَلْيَأْتِنَا فَلْنَقْضِهِ، فَجَعَلَ كُلَّ سَنَةٍ
يُنَادِي فِي الْمَوْسِمِ، فَلَمَّا مَضَى أَرْبَعِ سِنِينَ قَسَمَ بَيْنَهُمْ وَدَفَعَ التُّلْثَ.

وَكَانَ لِلرَّبِيرِ أَرْبَعِ نِسْوَةٍ، فَأَصَابَ كُلَّ امْرَأَةٍ أَلْفُ أَلْفٍ وَمِائَتَا أَلْفٍ، فَجَمِيعُ مَالِهِ خَمْسُونَ أَلْفَ أَلْفٍ
وَمِائَتَا أَلْفٍ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ. [3129].

209. Абу Хубайб Абдуллоҳ ибн Зубайр розияллоҳу анҳумодан ривоят қилинади:

«Жамал куни Зубайр тўхтаб, мени чақирди. Ёнига бориб турдим. У: «Эй ўғилчам, бугун фақат золим ёки мазлумгина ўлдирилади. Менимча, бугун мазлум ҳолимда ўлдириламан. Менинг энг катта ташвишим – қарзим. Нима дейсан, қарзимиз мол-мулкимиздан бирор нарсани қолдирармикан? Эй ўғилчам, мол-мулкимизни сотиб, қарзимни уз», деди ва учдан бирини васият қилди, (ўшанинг) учдан бирини эса болаларига, яъни Абдуллоҳ ибн Зубайр(нинг болалари)га. Агар қарз узилганидан кейин мол-мулкимиздан бирор нарса ортиб қолса, шунинг учдан бири болаларингга», (деб васият қилди)».

Абдуллоҳ деди: «Хуллас, менга қарзини васият қила бошлади ва: «Бу ишда бирон нарсада ожиз қолсанг, Мавлойимдан ёрдам сўра», деди. Аллоҳга қасамки, нимани кўзда тутганини тушунмадим. «Отажон, Мавлойингиз ким?» дедим. «Аллоҳ», деди. Аллоҳга қасамки, унинг қарзи борасида бирор ташвишга тушиб қолсам, «Эй Зубайрнинг Мавлоси! Унинг қарзини узиб бер», дер эдим, У Зот узиб берар эди. Сўнг Зубайр розияллоҳу анҳу ўлдирилди. Ундан бир қанча ердан ташқари динор ҳам, дирҳам ҳам қолмади. Ғобада,* Мадинада ўн битта ҳовли, Басрада иккита ҳовли, Кўфада битта ҳовли, Мисрда битта ҳовли шулар жумласидан эди. Зиммасидаги қарзга келсак, бир киши унга мол олиб келиб, омонатга қўймоқчи бўлганида Зубайр: «Йўқ, бу қарз (бўлади). Чунки мен унинг зое бўлишидан қўрқаман», деган экан. У на бирор амирликка, на хирож йиғиш ва на бошқа бирор ишга ўтирди, фақат Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ёки Абу Бакр, Умар ва Усмон розияллоҳу анҳум билан бирга ғазотда бўлди. Мен унинг зиммасидаги қарзни ҳисоблаб кўрсам, икки миллион икки юз минг экан».

Ҳаким ибн Ҳизом Абдуллоҳ ибн Зубайрни учратиб қолиб: «Эй биродаримнинг ўғли, биродаримнинг зиммасида қанча қарзи бор?» деганида, у буни яшириб, «Юз минг», дебди. Ҳаким: «Аллоҳга қасамки, мол-мулкингиз бунга етса керак, деб ўйламайман», дебди. Шунда Абдуллоҳ унга: «Агар икки миллион икки юз минг бўлса, нима дейсиз?» дебди. У: «Бунга кучингиз етади, деб ўйламайман. Бу ишда бирор нарсадан ожиз қолсангиз, мендан ёрдам сўранг», дебди. Зубайр Ғобани бир юз етмиш мингга сотиб олган экан. Абдуллоҳ уни бир миллион олти юз мингга сотибди. Кейин туриб: «Зубайрда кимнинг ҳаққи бўлса, бизга, Ғобага келсин», дебди. Шунда Абдуллоҳ ибн Жаъфар унинг олдига келибди. Зубайрда унинг тўрт юз минг ҳаққи бор экан. У Абдуллоҳга: «Хоҳласангиз, буни ўзингизга қолдираман», дебди. Абдуллоҳ: «Йўқ», дебди. У: «Агар кечиктирмоқчи бўлсангиз, хоҳласангиз, уни кечиктирмоқчи бўлганингизга қўшиб юборинг», дебди. Абдуллоҳ: «Йўқ», дебди. У: «Унда менга бир бўлак (ер) ажратинг», дебди. Абдуллоҳ: «Манави ердан анави ергача сенга»,

дебди. Хуллас, у (Абдуллоҳ ибн Жаъфар) ўшаларни сотиб, (Зубайрнинг) қарзини тўлиқ қоплабди. Шундан кейин ундан (Ғобадан) тўрт ярим ҳисса қолибди. У (Абдуллоҳ) Муовиянинг олдига келибди. Унинг олдида Амр ибн Усмон, Мунзир ибн Зубайр ва Ибн Замъа бор экан. Муовия унга: «Ғоба қанчага баҳоланди?» дебди. У: «Ҳар бир ҳисса юз мингдан», дебди. «Қанча қолди?» дебди. У: «Тўрт ярим ҳисса», дебди. Мунзир ибн Зубайр: «Юз мингга бир ҳисса олдим», дебди. Амр ибн Усмон ҳам: «Юз мингга бир ҳисса олдим», дебди. Ибн Замъа ҳам: «Юз мингга бир ҳисса олдим», дебди. Муовия: «Қанча қолди?» дебди. У: «Бир ярим ҳисса», дебди. «Бир юз эллик мингга ўшани олдим», дебди. Абдуллоҳ ибн Жаъфар ҳам ўз улушини Муовияга олти юз мингга сотибди.

Ибн Зубайр қарзни узиб бўлгач, Зубайрнинг болалари: «Бизга меросимизни бўлиб бер», дейишибди. У: «Йўқ, Аллоҳга қасамки, тўрт йил ҳаж мавсумида: «Ҳой! Зубайрнинг зиммасида кимнинг қарзи бўлса, бизга келсин, уни узамиз», деб жар солмагунча, уни сизларга бўлиб бермайман», дебди. Ҳар йили (ҳаж) мавсумида жар соладиган бўлибди. Тўрт йил ўтгачгина, уларга учдан бирини бўлиб берибди. Зубайрнинг тўртта аёли бор экан. Ҳар бир аёлга бир миллион икки юз мингдан тегибди». Демак, унинг умумий мол-мулки эллик миллион икки юз минг бўлган».

Имом Бухорий ривояти.

* Ғоба - луғатда асли дарахтзор, ўрмон деган маънони билдириб, бу ерда Мадинадан бир неча мил узоқликдаги, Шомга кетиш йўлидаги жой назарда тутилган.

Манба: hadis.islom.uz

